[illegible]UITATIS PLAUTINAE GENERATIM ILLUSTRATAE PARTICULA PRIMA

QUA EXPLICANTUR ATQUE EMENDANTUR LOCI AD ARTIS OPERA SPECTANTES.

SCRIPSIT
ET
AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS
AUCTORITATE
A. D. III. ID. IANUARIAS
ILLUSTRIS ICTORUM ORDINIS CONCESSU
IN AUDITORIO IURIDICO
PUBLICE DEFENDET

GUILIELMUS ADOLPHUS BECKER
ARCHAEOLOGIAE PROFESSOR E. O. DES.

LIPSIAE,
APUD FRIDERICUM FLEISCHER.
MDCCCXXXVII.

ANTIQUITATIS PLAUTINAE

GENERATIM ILLUSTRATAE

PARTICULA PRIMA

QUA EXPLICANTUR ATQUE EMENDANTUR LOCI AD ARTIS OPERA SPECTANTES.

Bene, hercle, factum est et condigne, ut qui per duo ferme saecula neglectus turpique situ deformis iacuerat comoediae Romanae princeps*), eum nostra aetas diligentius curari eruditorum virorum studiis, purgarique et ex parte nitescere rursus videret. Nam post Camerarii et Parei religiosam diligentiam, si omiseris Gronovii quasi velitationem et paucas in locos selectos scriptas animadversiones, ad nostrum usque saeculum vix quisquam commemoratione dignus Plauti patrocinium suscepit; sed tanta doctorum virorum corda occupaverat socordia, ut Ernestius in praefatione editionis suae minime optabile esse affirmaret, „homines doctos rursus eo delabi errore opinionis, ut sicut in Terentio factum sit a Bentleio, ita ad leges poeticas refingi velint Plautum."

Primus huius saeculi annus primam salutis spem Sarsinati poetae attulit, quum Trinummum Godofredus Hermannus, unam e praestantioribus fabulam, emendatam et ad sua metra revocatam in lucem emisisset. Qui vir ingenio atque eruditione aeque admirabilis utinam totum nobis Plautum, aut plures saltem fabulas ad illius exemplum dedisset! Sed tamen

*) Cf. Niebuhr: Ueb. die als untergesch. bez. Stellen im Plautus. Abh. d. Berl. Ak. 1816. 17. Hist. phil. Cl. p. 279.

quum exemplo esset, et edita doctrina metrica Plautinis quoque versibus constituendis viam munivisset, secuti sunt alii, inter quos Lindemannus non dubito quin aliquantum Plauto profuturus fuisset, si minus festinanter rem gessisset, et diligentius Palatinorum codicum vestigia pressisset.

Laetiorem spem portendere Plauto videbantur novissimae Epidici et Bacchidum editiones, quarum alteram Fridericus Iacob, alteram eamque duplicem emisit Ritschelius. Ac Ritschelio quidem magna habenda est gratia, quod omnium primus tam Palatinorum quam aliorum codicum editionumque memorabilium scripturae diversitatem diligentissime notavit, qua sola fieri potest ratione, ut incertae originis vulgata, coercita coniectandi libidine, tamquam ad Lydium lapidem exigatur. Itaque quamquam in locis haud paucis a viro doctissimo dissentio, tamen salutarem eius operam Plauto fore non dubito, quidquid clamitent obstrepantque Palatinorum codicum osores. Cogitet tamen „insanum magnum eum moliri negotium,“ qui ad digerendam ac refingendam istam molem sese accingat, neque multum prodesse amplissimum apparatum, nisi accedat plenissima, non modo sermonis Plautini, verum etiam prosodiae atque metricarum, quas ille quidem secutus est, legum cognitio atque intima quasi familiaritas.

Nam in examinandis Bacchidum editionibus vidi dubitanter eum quaedam proferre, quae sunt certissima, multa praetermittere aut corrigere, quae ex eadem lege erant iudicanda, denique nimium inter-

dum obsequi Palatinorum codicum auctoritati, et quamquam aliud est meae disputationis institutum, quam ut cuiusvis generis corruptos scriptoris locos emendem, tamen quoniam nihil impedit praemitti quasdam observationes eo pertinentes, ipse autem, ubi ex argumento agendum erit, liberius agere potero, leges, quibus teneri me existimem, professus, partem hanc criticam non omittam.

Ac primum quidem cavendum erit, ne nimii librorum Pall. admiratores non tam religiose, quam superstitiose auctoritatem eorum sequamur, quandoquidem eos quoque graviter esse corruptos arguit consensus cum vulgata, ubi certissima sunt depravationis indicia, arguunt monstra verborum, et scriptura interdum vulgata manifesto deterior.

Cuius rei primum exemplum ponam Bacch. II, 3, 45 sq.

Dum circumspecto atque ego lembum conspicor:
Longum est rigorem maleficum exornarier.

Nihil opis ferunt Pall. loco corrupto, quem aliter alii, sed infeliciter omnes emendare conati sunt, *strigonis*, *strigoris* et *triconis* vocabula Plauto obtrudentes. A quibus ita recessit Weisius, ut Bothium scilicet secutus totum versum tamquam a Plauti manu non profectum eiiciendum clamitaret. At, puto, si insertus fuisset ab interpolatore (liceat enim uti mihi barbara voce, usu fere recepta), sententia tamen aliqua in verbis esse deberet, nunc autem nulla est, nisi forte eam Weisius esse putat, ut dicat Chrysalus: nolle se scelestorum hominum conatum multis ex-

ornare. Hoc autem quam sit ineptum indicio est infinitivus passivus et nova rigoris significatio. Neque potest ullo modo abesse versus, nisi antecedentis quoque sententia iuguletur. Nam quid, obsecro, tam formidolosum in isto lembo fuit, quum plures haud dubie in portu starent naves? — Ipse tamen Bothius recte vidit apodosin esse in verbis: *atque ego lembum conspicor*, ut Epid. II, 2, 33.

Quom ad portum venio: atque ego illam illic video praestolarier.

Merc. II, 1, 32.

Postquam hic quod volui transegi: atque ego conspicor
Navem ex Rhodo.

Virg. Georg. 1, 202.

— — — — *si brachia forte remisit:*
Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.

similiter Graecarum particularum καὶ τότε apud Homerum usui. — Iam manifestum dicam esse, infinitivum *exornarier* pertinere ad istum lembum, copulam autem *est*, quae per compendium scribitur ē commutandam cum praepositione totumque locum levi mutatione sublataque interpunctione in hunc modum esse scribendum:

Dum circumspecto: atque ego lembum conspicor
Longum e regione maleficum exornarier.

Lembum e regione, i. contra, ex adverso suae navi in portu stantem, exornari vidisse se mentitur Chrysalus, atque inde insidiarum suspicionem fuisse.

Eiusdem consensus exemplum est Trin. I, 2. 55.

Sunt, quos scio esse amicos; sunt, quos suspicor;
Sunt quorum ingenia atque animos non possum noscere,
Ad amici partem, an ad inimici pervenant.

Medium horum versuum vitiosum esse, docet syllabarum numerus metrum excedens, et fuit olim, qui rectius scriberet, omisso primo vocabulo. Hodie autem reducta voce ita scribitur versus:

Sunt quorum haud possum ingenia atque animos noscere.

Non recte. Quae enim sunt tria ista amicorum genera? Primum, quos certo scit esse. Alterum, quos suspicatur: eos, puto, non pernoverat. Accedit tertium, quorum etiam animos non pernovisse se ait. Vides v. 55. 56. esse explicationem verborum: *sunt quos suspicor*, quare delendum est *Sunt*. Locum paene gemellum habes Merc. V, 1, 10.

Ubi qui amici, qui infideles sint, nequeas pernoscere.

Fit autem hoc persaepe, ut tam in principio versus, quam in fine aut adscriptae, aut omissae sint voculae. Ita Poen. I, 2, 61. quod initio versus est: *Et* vel *En*, unde Bothius fecit *Hem*, abiiciendum est, ut versus hic sit:

Monstrum mulieris tantilla tanta verba funditat.

Nempe originem debet utraque particula postremis antecedentis versus literis *ent*. Omissionis autem in principio versus exemplum puto esse Bacch. IV, 9, 4.

Atridae duo fratres cluent fecisse facinus maximum,
Cum Priami patriam, Pergamum, divina munitum manu

Armis, equis, exercitu atque eximiis bellatoribus,
Millenum numero navium decumo anno post subegerunt.

ubi *millenum* dicunt esse pro millenarum, i. mille navium. Equidem persuasissimum habeo errorem ortum esse primis sequentis vocabuli literis *num* bis scriptis librarii culpa, et suspicor olim fuisse: *Et mille numero navium*, cui coniecturae maiorem fidem facit locus Ciceronis, Verr. I, 18. *ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae, diis hominibusque indixissent, et mille numero navium classem ad Delum appulissent* (qui et ipse probus est tetrameter); non enim miror in Cicerone Plautinae orationis vestigia. Caeterum in nostro loco particula abesse vix potest. In fine omissum vocabulum videtur Most. I, 3, 48.

Solam ille me soli sibi suo liberavit.

ubi vulgo post *suo* inseritur *quom.* At tum saltem scribendum erat *liberarit*; abest autem vox a Mss. Legendum puto:

Solam ille me soli sibi suo liberavit aere.

Ultimum addam exemplum pravi Pall. cum suspecta vulgata consensus. Bacch. I, 1, 75.

Sequere hac igitur me intro in lectum, ut sedes lassitudinem.

in quo versu fortasse miraberis quid vitiosum ducam esse. Quid enim magis convenit, quam ut lassa Bacchis in lecto cubans corpus reficiat? Fateor, sed tamen quum comparo v. 72. *aqua calet. eamus hinc intro ut laves. nam ut in navi vecta es, credo timida es,*

miror quae modo lavatum sororem iusserit abire, quomodo rursus in lectum sequi iubeat. Inde coniicio legendum esse:

Sequere hac igitur me intro lotum, ut sedes lassitudinem.

Nam lavando veteres optime refici corpus et defaecari putabant. Truc. II, 3, 7.

Mihi quoque prae lassitudine opus est ut lavem.

Aristoph. Ran. 1278 sqq.

ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, τὸ χρῆμα τῶν κόπων ὅσον.
ἐγὼ μὲν οὖν ἐς τὸ βαλανεῖον βούλομαι·
ὑπὸ τῶν κόπων γὰρ τὼ νεφρὼ βουβωνιῶ.

Post lavationem potius in lecto cubare aequum fuit. vid. Ter. Eun. III, 5, 45.

Jam portenta verborum, in Pall. minime rara, nolo commemorare, plerorumque enim emendatio facilis est. Sed quod illorum librorum scripturam interdum manifesto deteriorem esse dixi vulgata, id satis habeam uno demonstrasse exemplo, petito e Bacch. IV, 7, 17.

O stulte, stulte, nescis nunc venire te,
Atque in eo ipso astas lapide ubi praeco praedicat.

Hic quod in Pall. est: *ut praeco praedicat*, nunquam recepisset in textum Ritschelius, si simul explicandorum verborum subiisset officium. Nam si scriptum esset: *atque in ipso astas lapide*, non haberem quidem quo explicarem verba *ut praeco praed.* sed nihil tamen ad explicanda antecedentia desiderarem. Nunc quoniam adiectum est *eo*, necesse est accedat aliqua relativa sententia, quae ad ipsum pronomen perti-

neat. Dicit autem Chrysalus quasi venalem haberi senem, neque ipsum sentire, quum tamen in eo ipso lapide astet, ubi, i. iuxta quem praeco praedicet, nimirum suggesto in quo exponebantur servi per praeconem venales. — Quod si quis pronomina referre velit ad antecedentia: *nescis venire te*, ut suppleatur: eo ipso lapide *ubi veneunt servi*, non credam facile, Plautum usum esse oratione tam *αἰνιγματικῇ*, cui Oedipode coniectore opus foret. — Nempe vitii suspicionem habet versus eam, quod dactylum excipit anapaestus. vid. Herm. Elem. M. p. 131 sqq. Qua si nunquam negligentius forma usus est Plautus — video enim corrigenda esse permulta — in nostro versu transponenda sunt vocabula: *praeco ubi praedicat*, aut statuendum est denique, totam in *lapide* communi pronunciatione extritam fuisse mediam vocalem.

Haec ego, quamquam silvae plurimum video superesse, satis habeam monuisse contra nimiam Pall. admirationem, qui ut integriores reliquis, non tamen ita sunt integri libri, ut omnibus locis vulgata ad eorum scripturam refingenda videatur.

Transeo ad prosodiam, cuius rationem nondum etiam satis perspectam esse video, maxime quod attinet ad correptionum quaedam genera. Neque enim certas tantum dico esse quarundam syllabarum correptiones, ut in vv.: *domi*, *manus*, *viro*, *fores*, *foras*, *boni*, *dolos*, *potest*, *quidem*, *satis* — *ipse*, *atque*, *nempe*, *unde*, *inde* atque aliorum, quae vulgares admodum sunt, ut mirari subeat, his vocibus deceptos esse edi-

tores, qui emendarent locos integerrimos. Quod Jacobus fecit Epid. I, 1, 11.

Quam quidem te iam diu perdidisse oportuit.

Is ut tetrametrum efficeret trochaicum pro *diu* scripsit *duello.* Satis honesta, puto, fuisset poena, si bello potius, non carnificis manu perdidisset. Dicit autem Epidicus, Thesprionis laevam dudum dignam fuisse, quae ferro praecideretur, quod interdum fuisse videtur atrocius furtorum supplicium. Certe in Suetonio (Calig. XXXII.) memini me legisse, servo in coena publica quum laminam argenteam lecto detraxisset, manus esse abscissas, eademque poena animadversum esse in falsarium. (Claud. XV.) Atque non infrequens fuisse id genus supplicii docent Livii libri et Caesaris commentarii. cf. Capt. III, 5, 10. Plauti versus est senarius in quo et *quidem*, et *diu* una syllaba pronunciantur. Praeter hunc in eadem scena sunt senarii vv. 4. 44. 45.

Sed in legendo iterum iterumque Plauto leges quasdam correptionis mihi videor reperisse, genera quaedam vocabulorum complectentes. Qua in re si quis erroris me idoneis argumentis convincat, cedam; nunc ita visum est.

Primum enim haud raro fieri video, ut quae literam *v* sequitur brevis syllaba, ita corripiatur, ut sola consonans audiatur, non solum in substantivis, qualia sunt *avis*, *navis*, *avos*, *Jovis*, quod notissimum est, verum etiam in verbis, eamque rem adumbratam invenio ab Hermanno, Elem. metr. p. 65. nisi quod latius hanc legem patere atque voces integras ser-

vandas arbitror. Hodie quidem diligentes admodum sunt viri docti in corrigendis huius generis locis contra librorum scripturam et plerumque cum magno sententiae detrimento. Videamus exempla. Poen. I, 2, 9 sq.

Nam nós usque ab aúrora ad hóc quod diëi est
Ex industria ámbae nunquám concessávimus
Lavári, fricári, tergéri, aut ornári.

Praetereo diversitatem scripturae, ex qua v. 9 pars prior paullum immutata redit: *postquam aurora illuxit*, nihil enim eo mutatur in altero hemistichio. Ibi vero correctum est: *concessamus*, quod quo argumento defendi possit, non video. Prodeunt enim mulieres facto ornatu parataeque quae abeant ad aedem Veneris, et queritur Adelphasium, tantum se temporis in componendo ornatu consumsisse. — Non magis recte Mil. II, 2, 18.

Módo nescio quis inspectavit vostrórum familiárium
Per nostrum impluvium intus etc.

quum praesens tempus a narratione alienum esset, ediderunt *vostrum*. Neque Trin. II, 2, 1.

Quo illic homo sé foras pénetravit ex aédibus?

quidquam licet mutare. Dudum enim exierat Lysiteles. In Bacchidibus autem V, 1, 11. eodem modo legendum puto *memoravit*, quamquam ibi metri ratio impeditior est, ut dubitari posse fatear. Neque aliter Pers. IV, 4, 3.

Númquid in principio cessavit vérbum doctum dicere?

Most. I, 2, 60.

Haéc verecúndiam mi ét virtutis modum
Déturbavit, éxuit, detéxitque a me illico.

et Bacch. IV, 9, 94.

Prius té cavisse ergo quám pudere aequóm fuit.

Eodem refero Truc. III, 2, 17.

— — — — — — *istaecce ridicularia*
Cavillátiones vis fortasse dicere?

Trin. IV, 1, 10.

Paúperibus té párcere solitum, divites damnáre
átque domare.

Capt. I, 2, 67.

Prognátum genere súmmo et summis divitiis.

cf. Terent. Heaut. I, 2, 20. III, 2, 16. Plaut. Menaechm. V, 3, 12.

Atque éccum incedit, móvet formicinúm gradum.

atque ibidem legendum puto: V, 8, 76.

Húnc censebat te ésse, credo, quúm vocavit te ad
prándium.

Quare non metuendum erat Ritschelio, ne non ferenda esset omnium librorum scriptura Bacch. II, 2, 14.

Quia si illa inventa est, quam ille amat vivit recte
ét valet.

An vero longae duae syllabae etiam coaluerint, non ausim certo affirmare. Certe fidem facere videtur locus Menaechm. I, 3, 2.

Ídem istuc aliis ádscriptivis ad légionem fieri solet.

Aliud idque frequens admodum correptionis genus est, quum geminantur consonantes literae. Eo enim

adducor exemplorum copia, ut omnem syllabam, quae est ante consonantem geminatam, pro ancipite habitam credam, sive in media voce sit illa positio, sive vocabulum consonante litera terminatum sequatur aliud ab eadem litera incipiens. Neque vero recondita, cur ita fiat, est causa. Nam si quis comparaverit haec vocabula: *mullus* — *multus*, *pellis* — *pelvis*, *cassus* — *castus*, *commeo* — *competo*, *verrere* — *vertere*, vel Germanica: Wellen — Welten, Masse — Maste, Kanne — Kante atque similia, fatebitur alteram positionem altera multo esse debiliorem. Atque hinc Franco-Gallorum grammatici, pauci illi, qui pleniore sapiunt pectore, geminatas consonantes ita fere iubent pronunciari, ut una tantum audiatur. Non igitur mirum Plautum, communem pronunciationem secutum, syllabis illis pro ancipitibus usum esse. Neque apud Plautum tantum eam admitti correptionem certum est, verum aliquot apud Terentium quoque locis, non solum in vocc. brevioribus, *ille*, *esse*, *posse*, sed in aliis pariter. Quod quum praeterierit viros doctos, dici vix potest, quot ex hoc fonte fluxerint coniecturae. Atque Ritschelius ad Bacch. I, 1, 57.

Ílle quidem hanc abdúcet tu nullus ádfueris, si nón lubet.

suspicatur tamen, fieri fortasse posse, ut *nullus* priorem corripiat, quo nihil certius dici debuit. E magno exemplorum numero aliqua saltem commemorem. Mil. IV, 4, 44.

Íd connexum in húmero laevo, éxpapillato bráchio.

Asin. I, 3, 88.

Pórtitorum símillimae sunt iánuae lenóniae.

Epid. III, 1, 13.

Quíppe tu mi aliquid, áliquo modo, alicúnde ab aliquibús blatis.

ib. III, 4, 27.

Mihi íllam ut tramittas, argentum áccipias.

Menaechm. II, 3, 82.

Túm facito ante sólis óccasum ut vénias advorsúm mihi.

haec enim ibi est scriptura Pall. Trin. II, 1, 16.

Quam éxtemplo suáviis sagíttátis percússu'st.

ubi fortasse legendum: *Quom extemplo.* vid. Rud. IV, 3, 40. Trin. III, 2, 99. Bacch. II, 3, 70. Capt. IV, 2, 6. Nam exclamatio, quam unice veram dicit esse Lindemannus, ab hoc loco alienissima est. Item Aulal. III, 5, 36.

Flámmeárii, violárii, carinárii.

Mil. II, 2, 68.

Íntercludito inimicis cómmeátum tibi muni viam.

Capt. V, 4, 4.

Úbi labore lássitudo omni'st éxigenda e péctore.

Trin. II, 4, 20.

Pol opínor áffinis nóster aedes véndidit.

ubi Acidalius correxit *opino.* ib. IV, 2, 28.

Ăperite hoc, aperite, heus. ecquis his fóribus tutelám gerit.

Mil. IV, 5, 16.

Át scietis. séd ecqua ancilla est illi? Est primária.

ib. IV, 5, 16.

Móderare animo. né sis cupidus. séd eccam ipsa egreditúr foras.

atque ita in hac voce saepissime. Add. Bacch. III, 6, 41.

Póstremo si pérgis parum mihi fidem arbitrárier.
Tollam ego te in collum.

Mil. III, 1, 103.

Tum óbstetrix expóstulavit mécum parum missúm sibi.

Merc. II, 3, 46.

Jám non vereor, ne illam me amare hic pótuerit resciscere.

Capt. I, 2, 32.

Ossa átque pellis sum misera macritúdine.

Menaechm. II, 1, 10.

Istrós, Hispanos, Mássilienses, Íllyrios.

Asin. III, 1, 21.

Quid dedit? quid déportari iussit ad nos? an tú tibi
Verba blanda esse aurum rere?

Poen. I, 2, 64.

Quid habetis qui mage immortales vós credam esse quam égo siem?

Fortasse aliqua ex parte huc pertinet id quoque,

quod interdum syllaba ante literam z corripi videtur. Bacch. I, 2, 40.

Dic modo unde auférre me vis? á quo trapezit i
peto?

Trin. II, 4, 23.

Trapezitae mille dráchumarum Olýmpicum
Quas de ratione debuisti redditae.

Quamquam in postremo loco *mille* corripi potest. Aul. III, 5, 42.

Strophiárii astant, ástant semizondrii.

Verum ne taedium afferat nimia exemplorum copia, video occurrendum esse satietati lectorum. Itaque defungar iam hoc demonstrationis munere, postquam Terentii locos quosdam adiecero. Atque ut est hic in re metrica modestior, proculque ab ista licentia rem gerit, rariores apud eum esse correptiones consentaneum est. Praeterea emendatricem pleraeque manum expertae sunt, et feliciter e textu fabularum expunctae rarae superant, ut Andr. II, 1, 2.

Quí scis? Apud forum modo e Davo audívi. Vaeh
miseró mihi.

Neque enim *modo* monosyllabum esse potest. At eiusdem scenae v. 33.

Réddidisti animum. Núnc si quid potes, aút tu,
aut hic Býrrhia.

creticum veritus Bentleius correxit *redduxti*. Idem IV, 1, 37.

Vis me uxorem dúcere; hanc vis ámittere; út pot-
eró feram.

cum Faerno scripsit *mittere*, causam addens, quod amittatur uxor iam domum ducta, mittatur, quae nondum ducta sit. At primum Glycerium Pamphilus pro uxore habuerat (I, 1, 119.), deinde Plauti Miles Philocomasium missurus pariter dicit IV, 1, 36:

Plácet ut dicis, séd ne istanc amittam, et haec mutét fidem.

Porro Andr. IV, 1, 17.

Múltum. molestus cérte ei fuero atque ánimo morem géssero.

correxit: *Nil? molestus* etc. et ib. IV, 1, 37.

Instáre ut dicerem me ésse ducturúm patri.

delevit *esse*, quod in omnibus est libris. Adde Phorm. II, 4, 24.

Sed eccum ipsum video in témpore huc se récipere.

Atque in Heautontimorumeno V, 2, 45.

Tam facillume patris pacem in leges conficiet suas.

non dubito, quin rectius *facillume* secundam, quam *patris* posteriorem corripiat. Sed huic loco a Bentleio male habito suos restituamus numeros. Verba a v. 41. haec sunt:

SYR. *Suspicionem istánc ex illis quaére. rem profér palam.* aut

Si nón est verum, ad misericordiam ámbos adducés cito.

Aut scibis cuius sis. CLIT. *Récte suades. fáciam.* SYR. *Sat recte hóc mihi in*

Méntem venit. námque adolescens quam in minima spe situs erit,

Tám facillume pátris pacem in léges conficiét suas.
Étiam haud scio an uxórem ducat, ác Syro nil grátiae.
Quid hoc aútem? senex exit foras. ego fúgio. adhuc quod fáctum est
Mirór etc.

Bentleius ut vv. 44 — 46. daret iambicos, v. 44. *in* praeposuit scripsitque *difficillume* et *anne*; nam in mediis iambicis nulla causa, nullo more trochaicum intervenire ait. At recte mutatur numerus, quoniam abierat Clinia, et secum loquitur Syrus. Rursus mutatur a. v. 47. quoniam exiens senex Syrum de salute sua cogitantem territat et fugat. In eadem fabula IV, 7, 1. non eiiciendum erat *est*, sed legendum:

CHR. *Ubi Clitipho nunc ést?* SYR. *eccum me inque.*
CLIT. *eccum hic tibi.*

quae verborum mensura eo quoque commendatur, quod properanter Syrus suppeditat adolescenti, quid respondeat patri.

Atque haec quidem hactenus. Dicat autem fortasse aliquis, magnam locorum, quos commemoravi, partem facili negotio corrigi posse? Fateor; possum et ego. Verum si nulla est in Mss. varietas; si in sententia nihil est, quod reprehendas; si parte emendata tamen haud pauci superant loci, a quibus omnis vitii suspicio abest, quos sanos esse tota ratio ita docet, ut dubitationi ne locus quidem relictus sit: sentio de communi potius lege, e qua metiri versus possimus quam de emendatione cogitandum esse.

Metricas autem rationes quod attinet, quae in Plauto, ut sciunt omnes, sunt impeditissimae, tum propter turpem codicum depravationem, tum quod ea est et tam frequens mutatio numerorum, ut in eadem scena interdum Bacchiacos et Creticos, iambicos et trochaicos, dimetros et tetrametros, catalecticos et acatalectos habeamus (cf. Trin. II, 1.), maxime cavendum est, ne similitudine numerorum decipiamur. Et quamquam de Plauti quoque metris egregie meruisse intelligo virum illum *εἰς πάντα πρῶτον*, quem ita admiror, ut lubenter in me transferrem Terentii verba:

Cuius aemulari exopto negligentiam
Potius, quam aliorum obscuram diligentiam *),

modo in viro diligentissimo vel suspicio negligentiae posset esse, si tamen — quod audax paene ipsi mihi videtur facinus — in uno vel altero loco ab eius praeceptis dissensero, id eum aequi bonique facturum spero, imo scio.

Est autem unum praecipue genus versuum Creticorum, suavissimum et canticis inprimis aptum, quo multum delectatus esse videtur Plautus; non neglectum a viris doctis, sed nimia paene cura ad alienas leges refictum. Mensura versus haec est:

— ◡ — ◡ —

a quo diversus esse dicitur, qui tertiam habet brevem:

— ◡ ◡ ◡ —

*) Qui enim minus mihi liceat id profiteri, quam Broendstedius uti potuit verbis Ciceronis non dissimilibus. Reisen u. Untersuch. in Griechenland. 2 Buch. Vorr. p. XIX.

Inveniuntur autem tum soli, tum compositi cum dimetro Cretico:

— ◡ — — ◡ — | — ◡ ◡̲ ◡ —

atque hi quidem interdum eleganter miscentur Creticis tetrametris, vel Bacchiacis, interdum longiora cantica continuis his versibus decurrunt, quod factum est in Mostellaria III, 2, 1—24. Nam qui ibi putantur esse tetrametri vv. 10. 12. 22. 23. vereor ne non recte in eum numerum redacti sint. Certe in v. 22. nullo modo fieri potest ut legatur:

Nihil erit, quod deorum n u l l u m *accusites.*

licet haec scriptura sit Pall. Contraria enim foret sententia, nisi pro *quod* legatur *quin*, quod ne ipsum quidem satis commodum est. Nam *nihil est, quod* quum sit pro *nulla est causa*, non potest sequi pronomen negativum. Graeci ita loquantur; Romani ingenii non puto esse. Iis enim in tali sententia propria sunt pronomina *quisquam* et *ullus*, non *nemo* aut *nullus*.

Iam vero prior illorum versuum dicitur esse trochaicus monometer hypercatalecticus, in altero pedi Cretico subiectam esse aliam arsin. Verum ne trochaicum illum esse credam, eo maxime adducor argumento, quod pro primo trochaeo haud raro est spondeus, etiam, nisi fallor, dactylus, quod in septenariis vulgare est, in tam brevi versu vix admitti posse videtur. Deinde posterior versus si Creticus esset accedente arsi, mirum foret nunquam purum servari Creticum

— ◡ — | —

sed ultimam solvi ubique. Denique quum comparo illud Creticorum genus, quod catalecticum dicitur, habens in fine trochaeum, quum in tertio pede ultimam admittat ancipitem, impellor, ut alterum eorum, de quibus dicimus, versuum a priore nullà alia re differre putem, quam syllaba ancipiti, in qua nihil potest offensionis esse. Nam Cretici quum non solum in medio versu ad asynartetorum exemplum, sed tum quoque, quum persona mutatur, aut pausam poscit ipsa sententia et hiatum et syllabam ancipitem non repudient, multo, ut idem fiat, aequius est, ubi transitur ad alium numerum. Ego vero de versibus illis ita sentio, ut Cretico iambum subiici putem, in hunc modum:

— ◡ — | ◡ —

vel in versu maiore

— ◡ — — ◡ — — ◡ $\underline{\smile}$ | ◡ —

Exemplo sit locus Bacch. IV, 4.

Cállidum senem
Cállidis dolis
Cómpuli et pérpuli, mi ómnia ut créderet.
Núnc amanti hero,
Fílio senis,
Quícum ego bibo,
Quícum edo et amo,
Régias cópias, aúreasque óbtuli,
Út domo súmeret, neú foris quaéreret.
Nón mi isti placent
Pármenonés Syri, quí duas, trés minas
Aúferunt heris.

De maiore autem versu redeo ad Most. III, 2.

SI. *Mélius annó (hoc) mihi nón fuit domi,*
Néc quando esca úna me iúverit magis.
Prándium uxór mihi pérbonum dedit.
Núnc dormitúm iubet me íre minime.
Nón mihi fórte visum íllico fuit,
Mélius quom prándium quám solitum dedit.
Vóluit in cúbiculum abdúcere me anus:
Nón bonus sómnu'st de prándio. apage.
Clánculum ex aédibus me édidi foras.
Tóta turgét mihi uxór scio nunc domi.
TR. *Rés parata ést male in vésperum huic seni.*
Nam ét coenandum ét cubandum ést intus male.
SI. *Quó magis cógito cúm animo meo:*
*Sí quis dotátam uxorem * * habet,*
** * néminem sóllicitat sopor.*
Íre dormitum odio est. nunc vero mihi
Éxsequi cérta res ést, ut abeam
Pótius hinc ád forum, quám domi cubem.
Átque, pol, néscio, ut móribus sient.
Véstrae, haec sát scio quám me habeat male,
Péiusque posthác fore quám fuit mihi.
TR. *Si ábitus tuus tíbi, senex, fécerit male,*
Níhil erit quód deorum úllum accusites;
Te ípse iure óptumo íncuses licet.

Ita locum constitui, ut in paucis a Pall. scriptura recederem. V. 6. Pall. habent *solum*. v. 12. pro *intus* habent *intra his*. vv. 15—17. in Mss. lacunosi sunt. v. 21. Pall. omittunt *que* et *mihi*, sed utrumque ve-

rissime additum est; nam *peius* non minus quam *eius* monosyllabum esse potest. v. 22. abest a Pall *Si.* v. 23. in utroque Ms. est *nullum*, qua de re antea dixi. Denique v. 24. habent: *iure opt. merito inc.* quam vocem puto esse inutilem interpretationem verborum *iure optumo.* Quod si tamen quis hoc vocabulum deleri aegre ferat, quum v. 12. Pall. scriptura: *cubandum'st intra his* ad Cod. Lips. lectionem ducamur: *si intrabis*, fieri posse puto, ut ille et postremus versus tetrametri sint, qui post aequalem versuum numerum sibi respondeant. Caetérum v. 1. malim omitti *hoc*, ut *anno* more Plautino sit: seit einem Jahre. Quod autem v. 6. 10. 16. 20. pro Creticis sunt choriambi, nihil eo offendor, quum sciam, quam saepe hoc pede Plautus in Creticis usus sit. Unum versum commemorasse satis erit, Asin. I, 2, 7.

Pérlecebrae, pérnicies, ádolescentum éxitium.

In Plauto igitur frequens est hoc versuum genus, interdum neglectum ab editoribus, ut Bacch. V, 1, 25.

Át mihi Chrýsalus, óptumus homo,

Pérdidit fílium, me átque omnem rém meam.

ubi non debebat in fine prioris versus addi *meum.* Quin nisi Pall. potius obsequerer auctoritati, quum in aliis libris verba ita collocentur: *atque omnem rem meam*, eum quoque versum ad illam rationem corrigendum putarem, deleto pronomine *me.* Mira enim est oratio: *mihi me perdidit.*

In Terentio autem, raro iambicos et trochaicos

numeros deserente, hodie nulla exstant exempla. Puto autem fuisse Andr. IV, 1. Nam quem in principio scenae dactylicum fecit Bentleius,

Hóccine crédibile aút memorábile?

is ex omnium librorum scriptura Creticus est:

Hóccine est crédibile, aút memorabile?

Deinde v. 11. quem etiam misere interpolavit Bentleius, addens duas voces, quae in nullo Ms. comparent:

Quis tu homo es? quis mihi es? cur ego meam tibi? heus.

sanissimus est in omnibus codd.:

Quis tu es? quis mihi es? cúr meam tibi? heus.

Tantum enim abest, ut hiatus quidquam vitii habeat, ut ne possit quidem recte elidi pronomen. Plaut. Cas. V, 4, 1.

Úbi tu es, qui cólere mores Mássilienses póstulas?

atque ita sexcenties. Sed Bentleius totam scenam corrupit, qua de re alio loco dicendum est.

Non possum autem a re metrica discedere, quin improbaverim licentiam, qua Epidici editor in constituendis versibus usus est. Nam senarios dedit in medio versu caesuram habentes IV, 2, 27.

Mihi illam ut tramittás, argentum — áccipias.

cuiusmodi Plautus nunquam fecit; legendum enim est:

Mihi illam — ut tramittas argentum áccipias.

et quod certissimum est nunquam sibi concessisse veteres poetas, ut in septenariis trochaicis septimo pede

dactylum admitterent, id bis terve sibi indulsit, ita ut in fine versus legatur *súspicio.* (l. suspício.) et *iubeas.* (l. lubens.) Trium nunc memini versuum propter hoc vitium suspectorum. Mil. IV, 8, 14.

PHIL. *Eam nobilitatem ámittendam video.* MIL.
Nimium haec flét. PHIL. *Nequeo,*
Quom te video.

Ibi fortasse legendum: Nego. sc. nimium flere, quum te video, et in animum induco, qui vir sis. Puto autem verba esse non Philocomasii, sed Palaestrionis, quem par est respondere militi. Rem explicant vv. sequentes. — Deinde Merc. V, 2, 91.

Sánus non es. Quin pedes vos in curriculum cóni-
citis?

Ita vulg. Sed Pareus e Pall. dedit *conicitis*, quod fortasse verum est. Sic reicere, eicere, obicere. Mart. IV, 54, 9. *Nil adicit penso Lachesis.* Denique in eadem fabula, I, 2, 52.

CHAR. *Núllus sum.* AC. *Immo es* — CHAR.
Scio iam; miserum dices. AC. *Tu dixti, égo*
taceo.

proceleusmaticus adeo est pro trochaeo. Quum in V. C. sit *dixi*, in aliis Mss. *ergo taces*, fortasse legendum: *dixi ergo tacens.* Sed utut ista sese habeant, certe non inferenda temere sunt in textum Plauti vitia, neque augendus versuum claudicantium numerus.

Vereor, ne nimis diu in vestibulo quasi consti-

tisse longioremque instituendo operi moram imposuisse videar. Sed quum minus certis finibus circumscriptum sit meae disputationis genus, ut abrumpi possit, ubicunque visum fuerit, quumque ipsi mihi e re esse arbitrarer, praemitti illas observationes, nolui ea reticere, quorum memoriam rursus novissimarum editionum suscitaverat lectio. Ego rectene viderim, an falsa specie deceptus fuerim, videant eruditi. Meum certe omni tempore et fuit, et erit, nihil persuadere velle, nisi quod ipsa res suadeat, neque quidquam in literis vehementius odi, quam eorum impudentiam, qui dubia pro certis, cogitata pro compertis proterve ac fallaciter vendunt.

Soleo autem Plauti exemplaria non solum delectationis causa versare, quam inde capio maximam, nec qui criticis curis vitia emendem, quamquam ab eo negotio non licet vacuo esse lectori diligenti; verum praecipue rerum antiquarum causa, vitaeque et morum illius temporis cognoscendorum. Ex quo enim scriptore res veterum domesticas vitamque privatam plenius cognoscere sperabimus, quam ex eo, qui in ipso familiae coetu nos sistit, consiliis adhibet auditores, omnium quae clam palamve aguntur spectatores, qui domus ipsas recludit, et sui temporis castigator candidissimus ad vitam expressam ob oculos nobis ponit aetatis imaginem? Quamquam habet haec cognitio nonnihil difficultatis propterea, quod tractans non Graeca solum argumenta, sed e poetarum Graecorum fabulis petita, non potuit Plautus non miscere Graecos mores Romanis, quod interdum

ita ridiculum est, ut consulto a poeta, risum populi captante, factum esse videatur *).

Praeterea multi sunt loci ad antiquitatem pertinentes, iique maxime memorabiles, perquam obscuri et corrupti, qui nisi recte explicentur atque emendentur, errorum potius quam cognitionis fontes ne sint, periculum est. Quare operae pretium facturum censeo, si quis, quod qualicunque laude facere instituit Pareus **), totam Plauti antiquitatem diligenter collectam et pro generum diversitate digestam et dispositam illustret. Videntur autem quatuor maxime genera constituenda esse, quorum primum complectitur fabulas veteres, deos spectantes et res antiquissimis temporibus gestas, alterum rei publicae instituta, leges dico, edicta, ritus, magistratus; tertium vitam privatam; quartum ad artes artisque opera pertinet.

Atque ut inverso ordine agere liceat mihi, qui carptim nunc quidem praestantiora quaedam lecturus, non plenam messem facturus sum, primum locos ad artes quovis modo pertinentes illustrabo.

Perexiguum esse eorum locorum numerum nemo mirabitur, qui quam procul ab omni paene elegantia atque eruditione Plauti tempore fuerint Romani cogitaverit. Enimvero si Cicero Graecis literis ante alios sui aevi eruditus laudi propemodum sibi duxit, quod *rudis earum rerum* esset, (Verr. II, 35.) qua nos Plauti aequales fuisse φιλοτεχνίᾳ putemus, quibus

*) cf. Rostii diss. De Plauti auctoritate ad faciendam rerum antiquarum fidem. Opusc. I. p. 1. sqq.

**) Electa Plautina. Neap. Nem. 1617.

Syracusarum expugnatio vixdum spectandorum operum Graecorum copiam fecerat, nova ornamentorum spectacula tum quoque multis improbantibus. (Plut. Marc. c. 21.) Neque solum ille nulla se trahi artium admiratione ait, sed cum contemtu paene Verr. IV, 2. quum Praxitelem nominasset, addit: *nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina.* et plus semel Graecorum studium reprehendit. Verr. IV, 59. *hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae Graecos homines nimio opere delectant.* et cap. 60. *etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, q u a s n o s c o n t e m n i m u s, delectantur.* cf. cap. VII. in. *) Atque ipsum Verrem, quamvis insatiabile fanorum domuumque everriculum, ne quis sensisse credat, quid in signis picturisque pulchri esset consummatique, ipse cavit Cicero narrans l. IV, 13. eum in praedonum cohorte habuisse Cibyratas fratres, Tlepolemum et Hieronem, quorum oculis uteretur, quum manibus furaretur. Ipse autem adeo stupidus fuit atque ἄτεχνος, ut quum par illud nobile canum Cibyraticorum, Pamphili pecunia corruptum scyphos sigillatos praestantissimos luteum negotium dixisset, neque dignum, quod in argento suo Verres haberet, vir delicatissimus idem sibi videri diceret,

*) Mira sunt quae comminiscitur Meyer, Winkelm. W. VI. p. 271. Ciceronem, populum scilicet veritum, dissimulasse artium studium. Quasi vero apud Praetorem praesente populo habitae fuerint orationes illae, nec studiosissime defendat idem (p. Arch.) literarum Graecarum ac poesis studium, non multitudini solum, sed amplissimis quibusdam viris pariter suspectum atque contemtum.

atque opera eximia contemta remitteret. cap. XXIII. Fecit igitur homo avarissimus, quod hodie quoque facere quosdam videmus, qui leporis venustatisque expertes tamen id sibi splendori fore sperant, si, quae alios admirari vident, domum congerant. Itaque ergo artium amantes scientesque cluent.

In Plauto igitur si quis est locus prodens artium admirationem, eum Graeco poëtae deberi credam; interdum autem occasione data ac fortuito operum fit mentio, atque ii loci eo magis neglecti sunt a viris doctis, quo minus in his fabulis quaeruntur. Eiusmodi locus memorabilis legitur Trin. I, 2, 46 sqq.

Nam nunc ego si te surripuisse suspicer
Jovi coronam de capite, e Capitolio,
Quod in culmine astat summo; si id non feceris,
Atque id tamen mihi lubeat suspicarier,
Qui tu id prohibere me potes ne suspicer?

cui prope aequalis est locus Menaechm. V, 5, 38.

At ego te sacram coronam surripuisse scio Jovis,
Et ob eam rem in carcerem te esse compactum
scio.

Verumne sacrilegium respexerit Plautus, an audacissimum facinus significare voluerit, dubitari potest. Lambinus quidem adnotavit, fecisse hoc Petilium quendam, eumque ex eo dictum esse Capitolinum, quam fabulam nullo nomine firmatam, qui secuti sunt editores, commentariis suis inseruerunt. At vero Capitolinus ille, neutiquam a sacrilegio nominatus, duobus paene saeculis post furti accusatus

est. vid. Horat. Sat. I, 4, 94 sqq. atque eius Commentatorem Crucquianum. Neque vero factum fuerit, nec ne, nostra quidquam attinet. Multo rectius aliquis quaerat, quod fuerit illud Jovis simulacrum, quo loco positum, quae corona.

Quae res ut illustrari recte possint, antea dicendum videtur de coronatis Jovis signis generatim. Video enim plerosque de simulacris eius in eum modum dicere, quasi solitum fuerit caput dei cingi olea, quercu, lauro, floribus. Quod ita verum esse puto, ut ubicunque imposita capiti fuerit corona, ex illis eam frondibus fuisse intelligam, sed longe maximam statuarum partem coronatam fuisse negem.

Primum enim Pausanias, quum tantum statuarum Jovis numerum recenseat, praeter Phidiae opus duo non amplius commemorat signa, quae coronas capite sustinuerint l. V, 22, 4. *προελθόντι δὲ ὀλίγον Ζεύς ἐστι πρὸς ἀνίσχοντα τετραμμένος ἥλιον, ἀετὸν ἔχων ὄρνιθα, καὶ τῇ ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν κεραυνόν· ἐπίκειται δὲ αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ στέφανος ἄνθη τὰ ἠρινά* (sic.) *Μεταποντίνων δέ ἐστιν ἀναθήμαται* et cap. XXIV, 1. *ἄγαλμα Διὸς ἐστεφανωμένον οἷα δή ἄνθεσι, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ αὐτοῦ κεραυνὸς πεποίηται — Θεσσαλᾶν φασιν εἶναι ὅτε Φωκεῦσιν εἰς πόλεμον οὗτοι κατέστησαν.* Violarum coronas fuisse suspicari quis possit, (*ἄνθη ἠρινά*, siquidem sana est scriptura) is enim flos, ab Io, Inachi filia, qui nomen habere putabatur, Jovi sacer erat. (cf. Villois. ad Long. p. 46.) Sed in opere caelato, Mus. Pio-Clem. tom. IV. Bassir. tav. A. quum Iupiter etiam florea corona cinctus sit,

liliorum fere forma, quumque Visconti Jovem Eleutherium in numis Syracusanorum similem gerere ornatum moneat *), magis credibile est, illa quoque Iovis simulacra idem florum ornamentum habuisse. Sunt enim et lilia verna. Non autem commemorasset, puto, in illis statuis hunc ornatum Pausanias, in aliis tacuisset, nisi eo caruissent.

Deinde, quamquam non magnus Iovis statuarum numerus nobis e tanta multitudine reliquus est, (cf. Winkelm. opp. IV. p. 315 sqq. Ottfr. Mueller, Hdbch. d. Archaeol. p. 494. Boettig. Kunstmythol. t. II. p. 186. sqq.) tamen argumento potest esse, quod in nullo, quantum memini, signo coronae vestigium est. (vid. tria praestantissima: Giove di Verospi. Pio-Clem. tom. I. tav. I. Ocriculanus ib. tom. VI. tav. I. et Dresd. August. tom. II. tab. XXXIX.) Neque detractum esse capiti aurum quispiam credat; nam ut concedam, marmoreis deorum signis impositas esse coronas aureas, tamen foramina forent in marmore, fixae ibi coronae indicia. Ita factum est in statua Nervae Caes. Mus. Pio-Clem. tom. III.

*) l. l. p. 99. La fisonomia del suo volto, la disposizione della barba e delle chiome, finalmente la corona di fiori, tutto simiglia alle immagini di Giove Eleuterio nelle monete de' Siracusani. Fra i simulacri di questo Nume dedicati nell' Alti d'Olimpia ve n'avea più d'uno recinto le tempie di corona di fiori, quali appunto adornano nella presente immagine la testa di Giove. Nimirum duo fuerunt. Quod autem dicit *appunto*, non debet intelligi de forma coronae florumque genere, non indicato a Pausania, nisi forte Palmerii coniecturam probavit Visc., pro ἠρινά legendum censentis κρίνα.

p. 7. La corona di quercia è stata supplita di bronzo, secondando il cerchio de' piccioli fori, che rimangon nel marmo all' intorno del capo, signi evidenti che v'era fissata qualche corona. cf. Winkelm. W. IV. tab. V. A. p. 437. Fortasse tamen sola radiata Serapidis, Ammonis, Phoebi et Caesarum capitibus figebatur, atque eam Nervae quoque statuam gessisse videtur suspicari Visconti l. l. (più propria degli Augusti doppo l'apoteosi.) Praeterea plerumque ligantur capilli angusta diadematis fascia, coronae locum tenente.

His sollicitor, ut simulacra Iovis templis destinata atque in ipsis cellis posita caruisse coronae ornamento credam, nisi certi cuiusdam nominis accederet significatio. Propterea Iovis Olympii caput in divino Phidiae opere corona oleagina cinctum fuit: cuius enim auspiciis olea victoribus dabatur, eum idem insigne gestare par erat. Sed quamquam tanta erat operis celebritas, ut nulla fere exinde fingerentur Iovis signa, quae non referrent eundem vultum habitumque (cf. Hirt, Gesch. d. K. p. 139. Bilderb. p. 19.) tamen, ut consentaneum erat, corona, cuius alio loco nulla esset ratio, omittebatur. Metapontinorum autem et Thessalorum statuas votivas, quum re bene gesta partaque victoria positae fuerint, (cf. Sillig, Cat. art. n. Ageladas. Thiersch, Epoch. d. bild. K. p. 160. sqq.) non mirum coronis fuisse ornatas.

Iam vero, ut ad Capitolinum Iovem redeam, primum mihi quaerendum video, quod dei signum

Plautus dicere potuerit? Primam enim Iovi in Capitolio cellam Romulus dedicasse ferebatur perexiguam, in qua *stabat* ξόανον, *ligneus deus*. vid. Boettig. Kunstmyth. II. p. 192. Deinde quum vastissimum templum, inchoatum a Tarquinio Prisco, exstructum atque haud scio an ad culmen etiam perductum a Tarquinio Superbo, dedicaretur a. M. Horatio Pulvillo anno post reges exactos primo, effigies dei fictilis, quam, si Plinio (XXXV, 12. s. 45.) fides habenda est, ipse Priscus Tarquinius Turanio, sive Turiano cuidam Fregellano perficiendam locaverat, in cella posita est. Atque hoc signum sedentis in sella Iovis (Liv. V, 50. Burm. Ζεὺς καταιβ. p. 322. sqq.) inde a dedicatione ad incendium illud *Sullanum*, quo tota aedes conflagravit, intactum locum suum obtinuisse, persuasum habeo, mirorque Boettigerum vel leviter ea de re dubitare potuisse. (l. l. p. 193.) Neque enim quum tradit Livius, sive potius quicunque Epitomas librorum confecit, Epit. l. XIV. Iovis in Capitolio signum fulmine tactum caputque esse deiectum, intelligi potest statua in cella posita. Non enim tam longe proiici potuisset caput, ut per haruspices quaerendum esset. Verum de hoc loco paullo post accuratius videbimus. Deinde Carvilii statuam colosseam (Plin. XXXIV, 7. s. 18.) non in templo positam fuisse quivis intelligit, illud autem signum, quod T. Quinctius Cincinnatus a. U. 372. Romam advexit, ne ipsum quidem in cella dedicatum est. Ita enim Livius VI, 29. *T. Quinctius — Romam revertit, triumphansque signum Praeneste advectum*

Iovis Imperatoris in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cellam Iovis ac Minervae. Igitur quum non disiunctae andronibus fuerint cellae, sed communes habuerint parietes (Hirt, Gesch. d. Bauk. I. p. 245. tab. VIII. 1.) ad medium, qui inter cellarum aditus erat parietem collocatum esse videtur. Nam Levezovii interpretationem loci Liviani (Iupiter Imper. p. 12.) *wo sie innerhalb der cella des Jupiter und der Minerva aufgestellt wurde*, fateor me non intelligere, siquidem neque communis numinibus cella fuit, neque scriptum est *intra.* Miror quid sit. Cur tamen intromissum in ipsam cellam non fuerit, difficile est dictu; nihil enim impediebat, quominus plura eiusdem numinis signa in eadem cella ponerentur. Quin quamquam dedicare unam cellam duobus numinibus non licuit, (vid. Liv. XXVII, 25.) simulacra tamen diversorum numinum una ponebantur, atque in ipsa Iovis cella Iunonis fuit effigies. Liv. VI, 4. (tres paterae aureae) *quas cum titulo nominis Camilli ante Capitolium incensum in Iovis cella constat ante pedes Iunonis positas fuisse.*

Fuit et aliud Plauti aetate in Capitolio Iovis Imperatoris signum, quod praestantissimum Graeci artificis opus e Macedonia captum in Capitolio posuerat Flaminius, teste Cicerone, Verr. IV, 58. Sed ut omittam Iovem Imperatorem (sive quisquis fuit *Οὔριος* ille) diversum fuisse a Capitolino, nullo certe modo vetustam fictilis illius effigiei religionem peregrino opere imminutam esse credam, quum constet, superstitiose cum veteres omnes, tum Romanos anti-

quissima illa opera servasse. cf. Plin. XXIV, 7. s. 16. XXXV, 12. s. 45. Cic. Cat. III, 8. Neque Plinius solus usque ad Asiam devictam lignea aut fictilia deorum simulacra in delubris dicata esse dicit, sed et Cato apud Livium XXXIV, 4. legis Oppiae acerrimus propugnator, *Infesta*, ait, *mihi credite signa ab Syracusis illata sunt huic urbi. iam nimis multos audio Corinthi et Athenarum ornamenta laudantes mirantesque*, *et antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Ego hos malo propitios deos; et ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur.*

Quare si in cella positum Iovis simulacrum respexit Plautus, intelligendum est fictile illud minio illitum. Verum hoc ipsum nego. Nam ut mittam, quod antea dixi, non videri multas Iovis statuas gessisse coronas; in gentis Petiliae aliisque *) nummis Iovis Capitolini caput esse nulla corona ornatum (Ottfr. Muell. Arch. p. 496. cf. Mionnet, de la rareté et du prix des med. Rom. p. 55. Vaillant, Num. fam. Rom. tom. II. tab. 107., ut haec inquam missa faciam, ipsum Plautinae fabulae textum corruptum esse iam videbimus.

Quis enim unquam scriptor Romanus tam ineptis usus est verbis, ut diceret *Capitolium astare in summo culmine?* Astare rarissime dicitur de rebus inanimatis. Praeter duos Virgilii locos, Aen. III, 123.

*) vid. Vaillant. tab. 150. inc. 2. tab. 35. Calp. 25. tab. 50. Corn. 60. tab. 139. Trebon. 1.

Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.

XII, 93.

Exin, quae mediis ingenti adnixa columnae
Aedibus adstabat, validam vi corripit hastam.

et Tib. I, X, 8.

Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.

unius memini apud Tacitum loci Ann. XV, 37. crepidinibus stagni lupanaria astabant. Verum in his omnibus significat *stare paratum*, *dastehen*, ut recte interpretatus est Wunderlichius ad Tib. l. l. In Taciti loco dubium adeo est, an non traxerit verbum praepositionem e praecedente vocabulo. — Contra frequenter dicitur de hominibus et de signis, quia humanam formam imitantur. Idem Tacitus Ann. XIV, 4. *Enimvero cantus Appollini sacros, talique ornatu astare non modo in Graecis urbibus, sed Romana apud templa nomen praecipuum et praescium.* Id. III, 23. *Lepida theatrum ingressa lamentatione flebili maiores suos ciens, ipsumque Pompeium cuius ea monumenta et astantes imagines visebantur.* Plin. XXXIV, 8. s. 19. *Phidias praeter Iovem Olympium fecit et Minervam, quae est in Parthenone adstans.* — Atque non dici ita Latine sensit, puto, Rycquius (de Cap. p. 74.), qui scribendum coniecit: *exstat*, „ut naturalem loci altitudinem designet,“ vitium in verbo innocenti suspicatus.

Deinde *culmen*, quod tectum, aut ipsum fastigium

est aedificii, quis credat a Plauto pro vertice montis dictum ne addito quidem genitivo? Et, si ab his omnibus discesserimus, quo consilio addidisse haec poetam arbitremur? An docendi erant Romani, Capitolium in clivo, non in valle quaerendum esse? An audacia facinoris eo augetur, quod in monte committitur. Num quid dici potuit frigidius? Habeant ista sibi, quibuscunque placent. Mihi nemo persuadebit, tam fatuum Plautum fuisse, ac tanto opere ab usu loquendi recessisse.

Memoriae prodiderunt Plinius atque Plutarchus, iam tum, quum dedicaretur Iovis aedes, in culmine eius quadrigas esse positas. Has inanes fuisse, neque constitisse in iis deum, propterea vult Muellerus, (Etrusk. tom. II. p. 249.) quod nulla a scriptoribus signi divini fiat mentio. Livius tamen, qui has Veientanas quadrigas ignorat, lib. X, 23. narrat ab Ogulniis, Aed. Cur. foeneratoribus diem dictam, eorumque bonis multatis aenea in Capitolio limina, et trium mensarum argentea vasa in cella Iovis, *Iovemque in culmine cum quadrigis* esse positum; quod factum videtur a. U. 445. Eas neque argenteas, ut visum est Rycquio, neque aeneas, ut voluit Nardinus, sed ipsas quoque fictiles fuisse puto, et quum occupatum esset illis antiquioribus τοῦ προνάου culmen in adverso fastigio, aut inferius in contignationis decurrentis angulo positas suspicor. Neque defuisse Veientanis illis dei signum credo, et fortasse licebit hinc illustrare locum Ciceronis, Div.

I, 10. *cum Summanus in fastigio Iovis O. M., qui tum erat fictilis, e coelo ictus esset, nec usquam eius simulacri caput inveniretur, haruspices in Tiberim id depulsum esse dixerunt.* Non diversa prodigia sed unum dici a Cicerone et Liv. Epit. l. XIV. olim iam recte statuit Rycquius. Apud Livium tamen et scholiastam Ciceronis, ad Catil. III, 8. (quamquam aliud ibi prodigium dicit Cicero. cf. Div. II, 20.) eadem fere narrantem, non Summani, sed Iovis caput deiectum esse dicitur. Num igitur forte Summanum, etiam apud Etruscos cognatum Iovi numen, receptum a Romanis alterum quasi Iovem, detorta paullulum notione fuisse credamus? Certe Plinius, II, 52. *Tuscorum,* ait, *literae novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum: Iovem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis servavere, diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano.* atque in Inscript. Lat. apud Orellium. 1216. est: *Iovi Alto Summano.* (cf. Rycq. l. l. p. 27. 58.) Quod si verum sit, suspicari licebit, in altero aedis fastigio Iovis diurni, in altero nocturni fuisse signum. cf. Ottfr. Muell. Etrusk II. p. 60.

Iam vero, ut in pauca colligamus, quae adhuc disputavimus, quum in verbis Plauti vitium esse prodat insolens verborum significatio, ac sententiae tenuis importuna verbositas, quumque stetisse in culmine aedis Capitolinae Iovis effigiem testes sint locupletissimi, satis liquidum ac perspicuum puto, in Trinummo legendum esse:

Nam nunc ego si te surripuisse suspicer
Iovi coronam de capite e Capitolio,
Qui in culmine astat summo etc.

Facili errore librarii pronomen ad proximum retulerunt substantivum, atque inde genus mutatum est. Quod si tamen non satis apto loco positum cui videatur, atque incommode disiungi a nomine suo existimetur, ei comparandum dabo Terentii locum, Phorm. II, 2, 32.

— — — — nunquam tam graves
Ob hanc inimicitias caperem in vostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.

ubi praecedit adeo nomen eiusdem generis, quo errori magis etiam locus datur. Item Plaut. Epid. I, 1, 53.

Et is danista advenit una cum eo, qui argentum petit.

Vides uno facilique remedio simul omnia sanata. Nam et vocabulis *astare* et *culmen* sua reddita est significatio, et nefarium simul atque audacissimum proponitur facinus, et corona recte tribuitur Jovis simulacro. Nam si positum in cella signum caruisse coronae ornamento dixi (quamquam in Graecae artis opere certius id affirmare ausim, quam in Tuscanico: cf. tamen Iuven. Sat. XI, 116.) contra eum, qui in quadrigis triumphator astabat (cf. Muell. Etrusk. II. p. 249.) coronam gestasse nemo dubitabit.

Superest, ut quaeramus, quae fuerit illa corona? Potuit enim aut querna esse, aut laurea. Atque

erunt fortasse qui quernam fuisse malint. Haec enim Iovis arbor (*esculus*, Plin. XVI, 5.) atque in ludis Capitolinis, institutis a Domitiano (Suet. c. V.) querna corona victoribus dabatur, unde *Capitolina* sive *Tarpeia quercus*. Iuven. VI, 386. Mart. IV, 54, 1. 1, 6. Verumtamen solita Iovis corona laurus est. vid. Winkelm. W. II. p. 493. V. tab. VII. Hirt, Bild. II, 2. Mionnet Descr. tom. I. p. 181. Bruttium n. 780. (tab. 65.) p. 512. Macedonia n. 49. 61. al. (tab. 70.) II. p. 103. Boeotia. n. 59. 60. (tab. 72.) II. p. 244. Arcadia. n. 6. 7. 11. 17. al. (tab. 73. Broendsted, Reisen. II. tab. XLVIII. n. 2. 3. 6. p. 307. sq. ad quae accedunt Romanorum nummi plurimi, et quamquam non nego *Διὸς Πολιέως ἱερὸν ὄντα τὸν τῆς δρυὸς στέφανον* (Plut. Coriol. c. 3.) Romanorum Iovi O. M. unice convenire — ille qui in culmine astabat cum quadrigis Triumphans erat, atque triumphantium corona laurus. Falsissima autem sunt, quae docet Alex. ab Al. Gen. d. lib. VI, 6. p. 495. *Quam quidem coronam* (lauream) *non ipsos triumphantes gestare, sed servum in curru eodem, qui supra illius verticem ipsam teneret, post se habere tradunt.* Ipsam enim triumphantium comam lauro viridi nativa vinctam fuisse, sicut ovantium myrto, vix est, quod exemplis comprobetur. (v. Plin. XV, 30. s. 40. *laurum in manu tenuit, coronamque capite gessit.* ib. s. 28. Plut. Crass. 22. Ovid. Am. I, 2, 23.) Sed tamen, quum Plinius diserte narret, servum sustinuisse a tergo coronam ex auro Etruscam („gemmis et foliis ex auro quer-

cinis Tert. στέφανος ὁ διάλιθος καὶ διάχρυσος. Dio Cass. XLIV, 6.") atque Marii exemplum subiungat, quumque eodem venisse magistratum ornatu in pompa Circensi memoret Iuven. X, 36. sqq., recte Muellerus duplicem in triumpho coronarum usum fuisse statuit; alteram capite gessisse triumphatorem, alteram servum supra caput eius sustinuisse. Etrusk. I. p. 371. cf. Boettig. K. M. II. p. 198. Modo quid cum radiata corona commune fuerit triumphantibus nescio.

Aspice iam, quam subita collabantur ruina, quae disputavit de querna Iovis in Capitolio corona Boettigerus, Kunstmyth. II. p. 195. Nititur enim tota de coronato in cella Iove hoc uno fulcro Plautino, neque aliud alius scriptoris testimonium afferre potuit Rycquius (p. 74.). Potest autem vel hic locus esse exemplo, quam incerta sit omnis rerum antiquarum cognitio, nisi plena linguarum scientia atque artis criticae auxilio munita sit et quasi substructa.

Sed ut ad alium tandem me locum convertam, quod in Mercatore II, 2, 42. scribit Plautus:

Si unquam vidisti pictum amatorem, hem, illic est.
Nam meo quidem animo vetulus decrepitus senex
Tantidem est, quasi sit signum pictum in pariete.

videamus quorsum spectet. Senis imago est decrepiti, sed incontinentis et libidine prurientis, propter hoc ipsum autem deridiculi. Quam amatoris umbram

(non animo quidem, sed corpore) quum comparet poeta cum signo picto, credibile est, in animo eum habuisse etiam picturam rei ridiculae, aut certe amatoris mulierem misere depereuntis. Ab eo picturarum genere, licet olim contemto, non abstinuisse tamen Graecos artifices inde ab Antiphilo — nisi ex parte *minores Parrhasii tabellas* huc pertinere statuamus — testatur Plinius, l. XXXV, 10. s. 36. 37., qui pinxisse hunc libidines, Calliclem et Calaten comicas tabellas narrat; Antiphilum Gryllorum esse auctorem, Pyreicum a picturarum genere ῥυπαρογράφον esse nominatum. Hanc ῥυπαρογραφίαν occupatam fuisse in pingendis hominibus humili sorte viventibus locisque sordidioribus, neque dici hac voce rerum inanimatarum, ut florum, fructuum, obsoniorum picturas (*Stillleben*, ut visum est Ottfr. Muellero Archaeol. p. 162. cf. Grund, Gesch. d. Mal. II. p. 752.) docet vocabuli etymologia atque Plinius ipse, narrans Pyreicum pinxisse *tonstrinas*, *sutrinas et asellos et obsonia.* Non igitur propter obsonia sola illo nomine appellatus est, atque haec ipsa fortasse ex eodem genere fuerunt, quo nostri aevi tabulae celeberrimae. (e. g. Die Wildpretshaendler von Gabr. Metsü od. Fr. Mieris. Der Frucht-, Fisch- u. a. Maerkte von Snyders, al.) Itaque picturae ex eo genere, quo excelluerunt Adr. ab Ostade, David Teniers, P. Molenaer, P. de Laar, Dietrich, aliique (Bambocciaden) recte inter rhyparographorum opera numerantur. Illae vero quae *Xenia* Philostrato, nobis dicuntur *Stillleben*, non magis in hoc genere censendae sunt,

quam G. Dow, G. Terbourg, Casp. Netscher atque aliorum immortalia opera, vitae communis, neque tamen sordidae, res diligenter imitantia. cf. Hirt, Kunstbemerk. p. 102.

Nimirum continentur haec genera omnia uno ampliore genere, τῇ ῥωπογραφίᾳ (*Kleinigkeitsmalerei, Kleinmeisterei*, *minor pictura*, Plin. l. l. s. 37.) cui recte opponitur *ἡ μεγαλογραφία, habens deorum simulacra, seu fabularum dispositas explicationes.* Vitruv. VII, 5, 2. cf. Welcker ad Philostr. p. 396. sq. iniuria tamen vocabulum ῥυπαρογράφου damnans. Neque vero Ciceronem, quum Attico scribit, XX, 16. *itaque me referunt pedes in Tusculanum. et tamen haec ipsa ῥωπογραφία ripulae videtur habitura celerem satietatem.*, quidquam aliud significasse arbitror, quam pusillam, si ita loqui fas est, loci amoenitatem. cf. Salmasii et Gronovii adnn. Non enim Ciceronis aetate usitata fuisse videntur topiaria opera, i. regionum et locorum picturae. vid. Winkelm. Opp. II. p. 256. VII. p. 221. secutum Plinii testimonium l. XXXV, 10. s. 37. Quem dum erroris convincere vult Fea (tom. II. p. 353. sq.) ipse errasse videtur. Platonis enim verba aut ad scenographiam pertinent, aut de parergis tabularum ex historico genere intelligi debent. Sic Itali recentioris aevi, in megalographia longe praestantissimi, regionum et locorum picturam, nisi quae faceret ad argumenti dignioris exornationem, fere contemsisse videntur. (cf. Hirt, Kunstbem. p. 108.) Ipse tamen Hirtius (Gesch. d.

bild. K. p. 332.) etiam ante Ludium dudum topiaria picta esse colligit e Vitruvii l. l. Nescio quo iure. Verba enim scriptoris: *pinguntur portus, promontoria, litora* etc. qui minus recte ad ipsius aetatem referuntur? Monstri autem instar foret, inter tot pictorum omnis generis nomina nullius, qui in illo genere excelluerit, artificis nomen nobis servatum esse, neque ullam ante Augusti tempora eiusmodi picturam commemorari. cf. etiam Carus, Briefe üb. Landschaftsmal. Br. 5.

Enimvero neglecta haec esse a Graecis pictoribus, eo facilius mihi persuaderi patior, quod apud poetas idem video esse de illis rebus silentium. Neque enim, quum ab Homero narratur, quales fuerint Alcinoi horti, aut Calypsus antrum (V, 63. sqq.) aut e monte Samothraciae Idae Troiaeque prospectus (Iliad. XIII, 13.), quum in Sophoclis Oedipode Coloneo ab in. Eumenidum lucus egregiis sane versibus laudatur, et si qui sunt alii eiusdem generis loci, in picturae id unquam fit modum, quae certis partibus constat; sed singulae narrantur locorum amoenitates, aut quae ad nectendam rerum seriem necessaria sunt. Contra Virg. Aen. II, 159. sqq. Ovid. Met. III, 155 sqq. 407 sqq. V, 385 sqq. atque aliis locis quam plurimis omnia sunt ad tabulae pictae formam faciemque disposita, ut si aptare licet rei paullum diversae vocabula philosophica, hoc narrationis genus dixerim intuitivum, illud discursivum.

Sed ut nimium quantum a proposito digressus

redeam tandem, unde egressus sum, pictura, quam in versibus illis respexit poeta — videntur autem translati e Graeca comoedia — potuit esse ex eo genere, quod Plinius *libidines* dixit. (Prop. II, 6, 27. *obscoenae tabellae.*) Quamquam enim tabulas illas Parrhasii nemo facile credat distortis vultibus et corporum deformitate fuisse ridiculas (Caricaturen. vid. Sill. Cat. p. 322.) praesertim quum unius argumentum, turpissimum sane, Suetonius servaverit, tamen petulantis ioci fuisse dicuntur. potuit vero etiam *ῥυπαρογράφου* cuiusdam opus esse, modo amatorem dederit animo impotenti et cupiditate misere pereuntem.

Caeterum coniunge: *signum pictum — in pariete*, non *pictum in pariete*, neque cum Rostio verte: wie ein Bildniss an die Wand gemalt; sed: wie ein Bild an der Wand, quod ut suadeam duplex est causa. Primum enim minus credibile est, in parietibus argumenta libidinosa explicata fuisse; deinde, quod maius est, ne temporibus quidem aptum foret alterum. Nam si Philemonis sunt versus, ut videntur esse, qui novae Comoediae poeta antiquissimus Ol. CXII. fabulas docere coepit (Meineke, Men. et Phil. rell. p. XLIV.) Appellis igitur et Protogenis aequalis fuit, obstat Plinii testimonium, postea demum privatarum certe aedium parietes pingi coeptas tradentis. l. XXXV, 10. 37. *Sed nulla gloria artificum nisi eorum, qui tabulas pinxere; eo venerabilior antiquitatis prudentia apparet. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco mansuras, quae ex incendiis rapi*

non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere.

Audiendus ea de re ante alios Boettigerus, Archaeol. d. Malerei. p. 280—284. qui vir antiquitatis longe peritissimus Polygnoti in Poecile picturas tabulas fuisse docuit, statuitque omnes adeo, quae templa et porticus ornarint, picturas non in tectorio, sed in tabulis fuisse pictas, easque deinde parietibus esse aptatas, (unde vestiri dicuntur parietes ac deformari avulsis tabulis. Cic. Verr. IV, 55.) quo modo postea excisae quoque parietibus picturae rursus tectorio inclusae sunt. cf. Boettig. Aldobrand. Hochz. p. 12. Steinbuechel, Alterthumsk. p. 31. Goro v. Agyagf. Wander. d. Pompeii. p. 71.

Cogitandum est igitur in loco Mercatoris de tabula aut suspensa in pariete, aut tectorio inclusa, ut Menaechm. I, 2, 34.

Dic mihi, numqua tu vidisti tabulam pictam in pariete,
Ubi aquila Catamitum raperet, aut ubi Venus Adoneum?

Alius ad artem pingendi spectans locus est Asin. IV, 1, 16 sqq.

Aut quod illa dicat peregre allatam epistolam,
Ne epistola quidem ulla siet in aedibus,

Nec cerata adeo tabula; et si qua inutilis
Pictura sit, eam vendat. ni quatriduo
Abalienarit, quo ex argentum acceperit,
Tuus arbitratus sit. comburas si velis:
Ne illi sit cera, ubi facere possit literas.

Habemus ibi Diabolum, iuvenem stolidum, iracundum suspiciosum, omnis elegantiae expertem, qui amicae in annum dies noctesque emturus syngraphum a Parasito conscribendum curaverat, quo meretrici omnem alterius amatoris spem rigidis conditionibus praecideret. Negat igitur se passurum, ullam in aedibus esse epistolam, quippe quae ab amatore possit esse, neque ceratam adeo tabulam. Haeserunt in hac cera interpretes. Douza enim „iconicum ex cera picturae genus" intelligit, cui veterum testimonia adstruens Taubmannus nugas egit, itemque Pareus. Quamquam enim statuas et imagines et poma e cera ficta scimus (vid. Fea ad Wink. Opp. III. p. 297. Boettig. Sabina. I. p. 220. 275 sqq. Cic. Verr. IV, 13.) tamen de caelato opere nihil usquam traditum accepimus. Dubitari nequit, quin scripserit Parasitus, arcendas esse a domo Philenii non solum epistolas omnes, tabellas scriptas, verum etiam vacuas literis, et quamquam in ea re tabellarum, codillorum, pugillarium nomina fere usurpantur, potuit tamen Plautus generatim loquens etiam tabulae uti vocabulo.

Illa igitur verba ad artem non pertinent. Picturae autem Diabolo aut propterea sunt suspectae, quod ne citius corrumperentur cera obducebantur — nisi hoc

in solis tectoriis operibus factum est. (cf. Stieglitz, Archaeol. Unterhalt. p. 162 sq.) — aut de encausto cogitandum est, unde metuit amator, ne quid cerae Philenium abradat.

Praeterea egregia est in verbo *inutilis* *εἰρωνεία*, qua adolescens stupidus atque artium rudis verissime pingitur. Ineptissima enim est Lambini aliorumque explicatio, *inutilem* accipientium pro *mali exempli*, quum tamen in proximis causa addatur: ne illi sit cera, ubi facere possit literas. Quod nisi metuisset, non, puto, ingrata fuisset homini impurissimo nequitiae in tabula exemplum.

His, quae de artium operibus apud Plautum leguntur subiicio quartum locum, qui num in eodem genere numerandus sit, videndum est. Legitur Cist. II, 1, 46.

Di me omnes magni minutique et patellarii
Faxint, ne ego vivos dem suavium Silenio,
Nisi ego te tuamque filiam meque hodie obtruncavero.

Nihil hic de scriptura disputabo. Sunt enim versus mutili atque lacunas notavit Pareus. Id tamen certissimum est, distingui deos magnos, minutos et patellarios. Atque hi, qui infimi minimique dicuntur, Lares et Penates esse putantur „quibus in patellis apponebantur epulae, et qui patellis colebantur, non pateris.“ „Vel ita dicti a piscibus minutis (!), qui in patellis apponebantur, non in pateris, quemadmo-

dum cibi tenuiores et viliores." Ita Lambinus, contra quem primum mihi monendum est, dapes nunquam pateris appositas esse, sed lancibus vel patellis, easque non parvulas fuisse omnes et viles (quales fuere *Cumanae*. Mart. XIV, 114. Horat. Sat. I, 6, 118.) sed grandes quoque et pretiosissimas. Deinde quamquam Festus scribit *praesertim Laribus Penatibusque* in patellis cibos esse oblatos, tamen etiam diis magnis sacra fiebant iisdem patellis. cf. Virg. Georg. II, 194. Ovid. VI, 310.

Fert missos Vestae pura patella cibos.

Igitur quum non propriae fuerint patellae Laribus, non credibile est, Plautum nomen inde diis fecisse. Scimus autem patellas aliaque quibus sacra fierent vasa, ut pateras et turibula, ornata fuisse sigillis ac simulacris deorum, Cic. Verr. IV, 21. *Nam domus erat ante istum Praetorem nulla paullo locupletior, qua in domo haec non essent: p a t e l l a g r a n d i s c u m s i g i l l i s a c s i m u l a c r i s d e o r u m; patera, qua mulieres ad res divinas uterentur; turibulum. Haec autem omnia antiquo opere et summo artificio facta.* Ib. cap. 22. *apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. Iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne Penatium hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere. Sed tamen — sigillis avulsis reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit.* Iam non est omittendum Alcesimarchum Silenii amore scurriliter insanientem et per totam scenam maxime autem in obtestatione deorum inconditissima quaeque effutientem, non videri

serio tria illa deorum genera constituere, sed ridicule haec quoque dicta esse. Fortasse igitur signa deorum respiciens, quae in patellis fuerunt minima, minutis diis patellarios subiecit.

Postremo nescio an etiam aliquo certe modo inter artis opera habenda sint tapetia, quae commemorantur Pseud. I, 2, 14.

Ita ego vostra latera loris faciam ut valide varia sint,
Ut ne peristromata quidem aeque picta sint Campanica,
Neque Alexandrina belluata conchyliata tapetia.

Ita scribendum videtur, licet in Palatinis sit: *consiliata*, in quibusdam *consulta*, Stich. II, 2, 54. adeo *consuta*. E *conchyliatis* facta primum sunt *conciliata*, atque inde natus largus errorum proventus. Sunt autem conchyliata tapetia conchylio vel murice tincta ut apud Ciceronem, Verr. IV, 26. *stragula vestis conchylio tincta.* Quae quum praeterea dicuntur *belluata*, pertinet hoc ad artem illam Alexandrinorum, varias belluarum et monstrorum formas, quae acu pingebantur in peripetasmatis Babylonicis, in textili opere imitantium. Aristoph. Ran. v. 937. sq.

Οὐχ ἱππαλεκτρυόνας γε, μὰ Δί᾽, οὐ τραγελάφους ἅπερ σύ,
ἃ ʼν τοῖσι παραπετάσμασιν τοῖς Μηδικοῖς γράφουσιν.

cf. Pac. v. 1177. Cic. Tusc. V, 21. *collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stra-*

gulo, magnificis operibus picto. Et fortasse Campanica peristromata ex eodem genere fuerunt.

En tibi locos iam omnes, in quibus artis opera a Plauto narrantur. Nihil praeter haec me legisse memini, quod accedere possit exiguo sane numero, nisi forte Appellis atque Zeuxidis commemorationem, (Poen. V, 4, 101.) aut anulorum signa, (Amphitr. I, 1, 266. Curc. III, 54.) et Polymachaeroplacidae symbolum (Pseud. II, 2, 54.) aut denique Simonis postes, (Most. III, 2, 135. sqq.) desiderabis. At ista neque explicatione indigent, neque ulla ex parte antiquitatis cognitionem augent. Iure igitur tacentur.

E r r a t a.

p. 14. v. 2. l. ancipiti.
- 33. v. 3. l. segni.
- 34. v. 3. l. *ξόανον*.
- 48. v. 24. l. codicillorum.